

PIERRE LAFITTEREN AITA

P. Andiazabal

Pierre Lafitte mugazain edo aduanazain familia batean sortua zen: aita, aitona eta, nire ustez, hunen aita ere mugazainak ziren. Pabeko artxibotan ikeretzen ibili naiz, horien berri jakiteko.

Aitona, Henri Lafitte 1824an sortua zen. Kattalin Ithurraldekin ezkondua, eta 1894an hil zen Baigorriin. Aduanatik jubilatuz zenean, tabako denda ttiki bat hartu zuen bere kondu Arrosan. 1892an aduanako buruzagieri gutun bat idatzi zien: bere emaztea galdurik, bakarrik eta eri zagola. Beraz eskatzen zien, bere semea Arrosarat igor zezaten, harekin bizitzeko. Eta ardietsi zuen.

Horren semea, Joseph Lafitte, 1868ko maiatzaren 31n sortu zen Baigorriin.

Aduanan sartzeko egin zuen galdean, ikus daiteke latina eta ingelesa ikasi zituela kolegioan. Gutun bat bada, Lairac jaunarena: hau Donibane Garaziko bigarren mailako ikastetxeko buruzagia zen. Seguratzatzen du Joseph Lafitte ikastetxe horretan sartu zela 1881eko urriaren 8an. Hazilaren 15ean zertifikata (certificat d'études primaires) delakoa ardiesten du.

1886eko martxoaren 31n ateratu zen handik. 13 urtetan sartua, 18rekin ateratzen. Eta huna zer ikasten zen ikastetxe horretan: frantsesa, historia, geografia, geometria, aritmetika, fisika, ingelesa eta latina. Haatik ez du erraten zer diploma ardietsi zuen.

1885eko urriaren 28an beraz ikasketak bukatu aintzin, aduanan sartzea eskatzen du. Ez oraindik aduanazain bezala, gazteegia baita, baina "aspirant au surnumériariat", erran liteke aduanazain gai, edo apendiz. Holakoen lana etzen ordaindua, eta idazki horren egileak azpimarratzen du, aita, aduanako jubilatua delarik, 10 000 liberaren jabe dela, eta bere semearen beharrak aise segurta ditzakeela, apendiz egonen den garaian.

Bertzalde hau erraten du, eta horrek bazukeen bere garrantzia: «Lafitte familiaren jarrera politikoa arras egokia da (des plus correctes): aita osoki errepublikaren aldekoa da. Lafitte gazteak ez du oraindik bere iritzien berri eman, baina iduri du familian hartu duen politikako heziketa segituko duela.»

Eskaera hori egitean 17 urte ditu, eta Bidarraian lanean ari da, Baionatik Donibane Garazirako tren bidea prestatzen ari den bulego edo langela bateko mutil gisa. Baina aduanan sartzea ez zuen lortu.

1887ko martxoaren 22an, armadan sartzen da, “bolondres”, Tarbes hirian den artillerian, bortz urterentzat. Haatik hiru urte bakarrik egonen da. Armadako haren karnetak dio, ezpata-joko eta gimnasia trebe dela, bai eta igerika badakiela. Horiek guziek erraten digute gizon argia zela, ikasia, iritzi zabalekoa, bai eta atrebitua edo saiataua.

Badakigu semea bere idurikoa izan duela. Armadatik atera aintzin, gradutan joana da: brigadier lehenik, eta sarjant (maréchal des logis).

1890eko irailaren bukaeran armada uzten du eta Bidarraien kokatzen. Aduan sartzea berriz eskatzen du eta ardiesten. 1891eko maiatzaren lehenan Itsasurat izendatua da; haren urte saria 900 liberakoa da. Gero, badabil herri batetik bestera: Arroza, Azkaine-Serres. 1895eko otsailaren 1ean Anhausen da, sous-brigadier.

1897ko azaroan, Luhosora igorria da, brigadier, erran nahi baita talde tiki baten buru. Urte guziez aintzindariak ematen dituzten nota edo estimatzeak onak ditu: burutsua, argia, lanari atxikia, sail eder bat egin dezake; ibilera aski ona, haste hartan, gero hobea.

1898an: brigadier gazte horren jeinua ahulxkoa da.

Urte hortan ezkontzen da Uztariztar batekin: Marie Viela, Pierre Viela batarrezainaren eta Jana Mari Dabadiaren alabarekin. Anderegaiaren ezkontzapusken balioa 1500 liberakoa da, eta ezkonsaria edo dotea 1500 liberakoa. Marie Viela osagarri tipikoa zen eta maiz eri edo gaixo egonen da. Haurrak ere urrundu beharko dizkiote zenbait denbora.

Hor, bizpahiru urtez haren notak ez dira hanbatekoak: “manque d’initiative”, kabu edo funts eskasa. Luhoson eskandala bat izan da, kalapita aduanazain baten eta haren emaztearen artean, eta emazteak senarra utzi du. Lafitte brigadierak gaztigu bat jasaiten du, gaztigu edo erasiak bederen, ez duelako behar zena egin, menpeko zuen guardaren ibilera xuxentzeko. «Brigadier baten eginbidea da, jakitea eta jakinaraztea bere taldean zer gertatzen den.» Goragoko aintzindariak jakinaraztea, bixtan da.

Urte hortan berean aldaketa bat eskatzen du Miarritze Errausta auzora joateko, bainan ez du lortzen.

1902an notak aldatzen dira: bere taldea behar bezala zuzentzen du; itxura, jokamolde eta ibilera arras onak ditu, obediencia da; beraz goragoko mailera (sous-lieutenant) edo bulegoetako aurkeztua da. Haatik kar edo funts gehiago behar luke.

Jakin behar da aduanan bazirela bi sail berezi: ibilkariak, muga zaintzen zutenak, eta besteak bulegoetan ari zirenak.

1906an beraz bulegoetako sailean sartzen da. Apirilaren 1.an “commis de bureau” (hori da lehen maila) izendatua da eta Frantzia iparraldeko Deulemont

herrira (Lille hiritik hurbil, Belgikako mugan) badoa. Bera bakarrik: emaztea, beti eri dena eta bi haurrak hemen uzten ditu (Pierrek bortz urte ditu).

Zergatik joan zen hain urrun? Pierre Lafittek kondatzen zuen (eta hori familian ikasi zuena zitekeen) bere aita gaztiguz joan zela, desterrura bezala, Luhosoko elizan eskale edo arlote baten ehorzketetako mezan xantregoa egin zuelako elizan kantatu zuelako. Esplikazione horrek badu kanore, orroit bagiri garai hartan Elizaren eta Estaduaren artean gatazka gogorra zela.

Baina aduanako artxibotan ez da holakorik agertzen. Bakar bakarrik karta bat, Luhosora igorri ziotena: «Bulegoko enplegu bat ukaiteko aldia hurbiltzen ari zaizu, baina Frantzia hegoaldean ez da hutsik. Enplegu hori lasterrago ukaiteko, urrunago joaitea onartzen al duzu?» Eta huna Joseph Lafitteren erantzuna: «Nire agintariek nahi dutena onartzen dut.»

Gehiago dena, kalonjearen paperetan bada Joseph Lafittek 1906eko martxoaren 17an Jeanne bere Baionako koinatari igorri zion karta: «Herenegun hartu dut Baionako zuzendari jaunaren karta bat. Adminiztrazioak jakinarazten daut nire bulego enplegu batetara izendatzeko aldia hurbiltzen ari dela. Baina hegoaldean ez da luzaroan kargu hutsik izanen (hori kartan azpimarratua da) eta galdegin dautate, nire izendatzea ahalik eta lasterrena ukaiteko, beste edozein eskualdetan enplegu bat hartzeko presta nagoenez. Berehala erantzun diot, Adminiztrazioak errana eginen nuela. Luhosotik laster joanen girela uste dut. Jainkoak eman diezadala leku on batean gertatzea. Ez mintza nehoiri gauza hautaz. Amari errana diot, bai eta Olhagaray jaunari.» (Hau Uztaritzeko auzapeza edo alkatea da).

Gutun horretan berean erraten du Pierre ttikia (bortz urte ditu) Uztaritzen dela, amatxiren etxean. «Eskolara joaiten omen da eguraldi ona delarik.»

Paper horietan beretan bada bertze gutun bat, koinat berari igorria, Deulemont herritik, 1906eko uztailaren 21ean. Hor ageri da aleginak egiten ari direla bere familiaren ganat hurbiltzeko. «Atseginekin ikusi dut Garat jauna nire alde Serech jaunari zerbait eskatzera prest zagoela. Elkar ikusi duzuen arrats berean edo biharamunean jaun horren gana joanen zela hitzeman zuenaz geroz, hunen ganik erantzun bat ukana duke. Horren zain urduri nago.» Karta berean bere emazteaz mintzo da: «Tilh herrira joana da pausatzerara. Landetako aireak on eginen dio»; bai eta bere haurrez ere, beren aita beti aipatzen dutela: «Ez naiz hortaz harritzen, nirekin jolasten eta laztanduak izaten ohituak baitira. Itxaron dezagun gure bereizte hau ez dela luzeegia izanen.»

Ez zen luzea izan, ez zuen sei ilabete iraun. Aduanako paperetan ez da ageri, bai haatik soldado karnetea. 1906ko irailaren 22an, Donibaneko jandarmerian jakinarazten du Urruñan bizi dela, Herburuko aduanaren egoitzan, eta hor bigarren mailako arduradun dela (receveur subordonné).

Beraz, horra familia osoa bildua.

1908ko abenduaren 10ean, berriz ere aldatzea eskatzen du: Ahurti, edo Urketa edo Mugerrera joan nahi luke. Zergatik? Familiaren gatik, haurrak eskolatik urrunegi direlako. Egia da, bide luzea dute egiteko. Haatik ez dakit bigarrena, Alfred biziki ibiltzen den eskolan, eria da eta arta bereziak behar ditu.

Eskaera horren erantzunik ez du izanen, herioa hor baita. Emaztea lehenik, bularretarik eri handi dena, 1909ko urtarrilaren 26an hiltzen da. Eta bera otsailaren 28an.

Hiru egun hil aintzin idatzi karta batean bere osagarriaren berriak ematen ditu.

Ez dira onak: gripea, urdaileko eta hertzetako min bortitzak, asko sofritzen du. Eta berak dio: «Je suis dans un état de dépression nerveuse très accusée.» Berekin ditu bere emazte zenaren aita eta ama, baina hauen eta medikuaren arta hobereenek ere deus ez dezakete egin. Berrogoi urtetan hiltzen da, bi umezurtz uzten dituela.

* * *

Pierre Lafitte apezaren aitaz egin ditut ikerketak Pau hiriko artxibotegian. Berak erran izan du bere aitona aduanazaina zela. Urepelen jaioa. Eta hunen aita Bordeletik etorria zela aduanazain bezala.

Berriz ere jo dut Aduanako artxiboetara. Eta huna zer arkitu dutan. Joseph-en aita, Landes departamenduan jaioa zela, Saint-Julien herrian, 1824eko apirilaren 19an. Henri Pascal zuen izena; haren agirietan emana da: “fils d’employé”, besterik gabe. Zer enplegu ote? Ez dakigu, behar bada aduanako enplegatu?

Badaki irakurtzen eta idazten, eta 1844eko azaroaren hamabian, aduanan sartzen da Baionan; 300 libera urte saria. Gero askotan tokiz aldatzen da: Uzartitze, Beskoitze, Biriatu. 1848tik 1856ra arte, Toulouse eta Perpignan-eko eskualdean dabil. Gero Euskal Herrian gaindi: Beskoitze, Irisarri, Donazaharre, Arroza, eta hortik gaztiguz Baigorri-Urdozera. Hortik Baigorriara, eta 1877an jubilazioa edo erretreta, 53 urtetan. Arras goiz: orduko ohiduren arabera berantago beharko zuen ukan. (Gorago aipatu dut nola izan ziren haren azken urteak). Zergatik hain goiz. Agiriek ez dute erraten, bainan nota txarrak zituzken. Ez da harritzekoa, ikusten delarik zer gertatu zen ezkondu zelarik. Berrogoi urte zituen orduan, eta agiriek diote ibilera txarra eta ahalgegarria duela, gehiegi edaten duela. Andregai, Katalin Ithurralde, ortzaiztarra da; 1825 maiatzaren 16an jaioa, ez da gazte-gaztea: 39 urte. Bere aita-ama xaharrez ongi arduratu da. Haren ezkontsaria ez da nahikoa, baina arras seriosa baita, ezkontzeko baimena ematen diotenek senargaiaren ibilmoldea xuxenduko duelako esperantza dute. Herriko apez, Hita erretora, ez da batere iritzi hortakoa, kontra agertzen da.

Henri Pascal 1894ean hil zen, emaztea 1890 aldean.